

organisaties waarvan de laatste in 1925 opgeheven werd) in 1909 in het Christelijk Nationaal Vakverbond, het CNV, en het Rooms-Katholiek Werkliedenverbond, het RKWV, verenigden. Sociale bewogenheid speelde er een rol bij, ongetwijfeld – maar ook de wens, het gevreesde socialisme de pas af te snijden. De invloed van de SDAP was groter, veel groter dan de nog kleine Kamerfractie deed vermoeden. Haar politieke pressie stimuleerde de sociale wetgeving waaraan de naam van de anti-revolutionaire minister, ds. A. S. Talma, verbonden bleef. ‘Men kan dan ook veilig zeggen’, schreef de befaamde kroniekschrijver van het *Algemeen Handelsblad*, C. K. Elout, in 1923 terugziende op het vijf-en-twintig-jarig bewind van koningin Wilhelmina, ‘dat in al onze ministeries van deze verrel-eeuw . . . mr. P. J. Troelstra heeft gezeten – als minister zonder portefeuille.’¹

Het scheelde niet veel of die portefeuille had niet ontbroken.

Bij de Tweede-Kamer-verkiezingen in 1913 leden de confessionele partijen een nederlaag, ‘links’ won. Tot die winnaars behoorde ook de door dr. D. Bos geleide Vrijzinnig-Democratische Bond die zich in 1901 als vooruitstrevende groepering definitief uit de hoek der verdeelde liberalen losgemaakt had. Bos bood de SDAP deelneming in de regering aan. Vier jaar tevoren (wij komen nu terug op het protest tegen het reformisme waar eerder sprake van was) waren de ‘marxisten’ onder leiding van D. J. Wijnkoop, W. van Ravesteyn en J. C. Ceton met hun weekblad *De Tribune* uit de SDAP getreden om met een groep van ca. 500 volgelingen de Sociaal Democratische Partij te stichten: hier zou later de communistische partij uit voortkomen. Maar hoewel de SDAP haar meest linkse elementen verloren had, tot deelneming aan de regering was zij, eerst door Bos, daarna door de formateur prof. mr. P. W. A. Cort van der Linden gepolst, niet bereid. Troelstra had het in tweede instantie anders gewild, maar het partijcongres had met meerderheid van stemmen een motie aangenomen waarin gezegd werd dat deelneming aan een regering niet mogelijk zou zijn zonder ‘het burgerlijk karakter van die regering te aanvaarden en belast te worden met de mede-verantwoordelijkheid voor alle daden van dit bewind.’ Geen compromis!

Dat was juli 1913.

Precies een jaar later brak de eerste wereldoorlog uit.

En ziet – nu hebben wij ze alle in hun achtergrond en ontstaan ontmoet, de zes belangrijkste democratische groeperingen in den lande – liberalen, anti-revolutionairen, christelijk-historischen, rooms-katholieken, vrijzinnig-

¹ C. K. Elout: ‘Politiek en parlement’ in *Officieel gedenkboek 1923* (1923), p. 82.